

KRÚDY GYULA (1878–1933)

Krúdy Gyula több, mint százkötetes életműve sehová sem sorolható be, kivételes teljesítménye a huszadik század magyar irodalmának.

A kritika hol realistának, hol romantikusnak, hol egyfajta preszürrealistának tartja, Mikszáth, Cholnoky, Dickens, Thackeray, Maupassant, Zola, Puskin, Giraudoux és Proust nevét említve párhuzamként. Azt is tudjuk, hogy legkedvesebb olvasmányaiként Boccaccio Dekameronját és a Krúdy-regények legendás hőséneke névadó forrását, az Ezeregyéjszakát nevezte meg.

Korai írói korszakát naturalisztikus realizmus jellemzi – főleg Zola hatására –, ám meghatározóbb a mikszáthi hagyomány.

Mikszáth Kálmán hatása megkerülhetetlen volt azoknál, akik a XX. század elején valamiképpen is kötődtek a dzsentriritéghez, ehhez a birtokát veszített, s ezáltal közhivatali pályára kényszerült, feudális felfogású kis- és középnemességhez.

Krúdy is ebből az osztályból való. A Nógrád megyei család a tizenhetedik században kapta meg nemesi oklevelét. Az író jól ismerte ezt a bálozó, vadászó, párbajozó, pörösködő világot, amelynek utolsó, letűnő képviselőit nem elnéző iróniával rajzolja meg, mint Mikszáth, hanem szigorú bírálattal. A mikszáthi örökség inkább a novellák nyelvezetében, anekdotikus jellegében nyilvánul meg.

A „mikszáthos” korszak jellegzetes műfaja Krúdynál a novella lesz. S a novellák a Nyírség letűnő dzsentrivilágának különös, görbe tükrei, amelyek a múltból és a múltban élő, a jelen valóságának hátat fordító különcöket, kibillent lelki egyensúlyú, virtuskodó figurák visszfényeit mutatják. (*A lengyel korona, A Gaálok álma, Zathureczky tréfája*.)

Regény is születik Krúdy tollából „mikszáthos” korszakában már 1900-ban, igaz, hogy csak 1906-ban jelenik meg: *A podolini kísértet*. Nem csupán címével, de hangulatával, anekdotázó stílusával is Mikszáth *Kísértet Lublón* című regényére emlékeztet a mű, ugyanakkor meseszövése inkább Jókai műveihez közelíti.

életműve

*stílusa
világirodalmi
párhuzamok*

*naturalisztikus
realizmus: Zola*

*Mikszáth
a dzsentri*

életismerete

nyelvezet

*„mikszáthos”
korszaka
novellái
alakjai*

*A podolini
kísértet
meseszövése*

A romantikus történet hősei Podolin leggazdagabb polgára, Riminszky, aki középkori rablólovag módjára él, a nidszeri várúr, Kavaczký, aki erőszakkal „invitálja” tivornyázásra roskatag várába az arra utazókat, Wart Erzsébet, aki férfiruhában „uralkodik” a környék lakossága fölött. Szerelem, gyilkosság, öngyilkosság, no meg persze – mint a mű címe is jelzi – kísértetjárás teszi izgalmas olvasmánnyá a regényt.

olvasmányos
történet

A „miksáthos” korszak 1910 körül lezárul Krúdy művészetében. A továbblépés legfőbb eleme már korai novelláiban is jelen van: a múlt idézése oly módon, hogy abba a jelen is belejátszik. Akárcsak Proustnál, a Krúdy-regényekben is az idő lesz a főszereplő. Nem véletlen, hogy a kritika lépten-nyomon Proustéhoz hasonlítja Krúdy időkezelését, nem feledkezve meg kettejük különbségéről sem. Jól látja Kosztolányi Krúdy időszemléletének lényegét: „A múltat mindig a jelenen keresztül érzi át, s ha régi portrékat fest, színt, ecsetet a mától lop, és széles vonásokkal, modern, merész szín-
rakással pingálja elénk a sokáig élő, boldog kurtanemesek, a zugódi Gaálok arcát”.

Proust és Krúdy
az idő szerepe

De maguk a szereplők is átmentődnek az előző korszakokból a Krúdy művészetének csúcsát jelentő Szindbád-történetekbe. Mint azt Szauder József kimutatta, Szindbád alakja 1906 és 1911 között született az író korábbi novelláinak élményanyagából. A kritika nemegyszer teszi fel a kérdést, ki is volt tulajdonképpen Szindbád. Lírai hasonmás, magyar Casanova, züllött dzsentri, egyfajta szimbólum, amely az ifjúság és a szerelem hiteles megörökítője, avagy még általánosabban valamiféle írói magatartás kifejezője? Mindez egyszerre benne van Szindbád alakjában.

szereplői

Szindbád alakja

Krúdy első nagy alkotó korszakát a *Szindbád ifjúsága* (1911) és a *Szindbád utazásai* (1912) megjelenésétől számíthatjuk. A korszak 1917-ig tart, s olyan remekművek látnak napvilágot, mint a *Szindbád: A feltámadás* (1915).

a Szindbád-
történetek

Szindbád kétségkívül Krúdy lírai hasonmása. A történetek élményanyaga pedig az író rendkívüli kalandokban gazdag, féktelen, hányatott élete, amely a kártyaasztaloktól a lóversenypályáig, az orfeumoktól a „kakasos házakig” terjedő színterekkel tarkított. S mindez a Monarchia legkülönbözőbb városaiban.

Krúdy-hasonmás

Szindbád Proust Marceljéhez hasonlóan emlékképekből rakja össze a múltat, de Prousttal ellentétben Krúdy nem a múlt rekonstruálására törekszik, így az elveszett időt nem követi a megtalált. Nála sem létezik objektív idő, de Bergson tanítását nem alkalmazza olyan szigorú következetességgel, mint Proust. Az emlékek felidézése sem az „akaratlan emlékezés” varázspálcája révén működik. Krúdy emlékező technikájának alapja a szabad asszociáció, az álomszerűség lírai egybemossa a valósággal.

Szindbád és
Marcel

Bergson

emlékező
technika

A legnagyobb közönségikert az 1913-ban megjelent *A vörös postakocsi* hozza meg Krúdy számára. A mű az író újabb alakmását mutatja be Rezeda Kázmér alakjában. A többi szereplő is jórészt élő alak, a pesti éjszakák jól ismert figurái: Szemere Miklós (a századforduló jellegzetes közéleti alakja, politikus, író, aki Alvinczi Eduard néven szerepel), óbudai kispolgári aszszonyok, hírlapírók, színésznők, örömlányok.

A vörös
postakocsi
az író alakmása:
Rezeda Kázmér

A mű lényegében önálló novellákként is megálló költői prózadarabok füzére, amelyeket a főhős személye és annak szerelmi kapcsolatai fűznek egybe regénnyé. Mert minden, amit az író megmutat ebben a „pesti vásár-
nak” induló műben, a szerelem legkülönbébb változatainak tükrében vil-
lódzik a nosztalgikus tiszta érzésektől az érzéki kapcsolatokon át a bordély-
házakban szerzett talmi örömekig.

A vörös postakocsi hősei további műveiben újra meg újra felbukkannak
majd (*Őszi utazások a vörös postakocsin*, 1917; *Az utolsó gavallér*, 1925).

Az 1918-as esztendő Krúdy számára egy újfajta nemzedékben való biza-
kodást, majd hitének elvesztését jelenti. Ez után írt történelmi regényeiben
ezt a reménytelenségét tükrözi, s a tizenkilencedik századot jelöli meg
eszményként [*Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* (1921); *Ál-Petőfi*
(1922); *Rózsa Sándor* (1923)]. Legkiemelkedőbb történelmi regényei a tatár-
járás és Mohács nagyszabású feldolgozása [*A templárius* (1926): *Mohács*
(1926)].

Krúdy második nagy alkotói korszakát a kritika 1918 és 1922 közé teszi.
Ekkor jelennek meg az öregedő író olyan remekművei, mint a *Napraforgó*,
Kleofásné kakasa, *Az útitárs*, *Asszonyágok díja*, *Nagy kópé*, *Hét bagoly*, *N. N.*

Élete utolsó éveiben is jelentős műveket alkotott Krúdy: *Boldogult úrfiko-
romban* (1928); *Rezeda Kázmér szép élete* (1933).

Szöveggyűjteményünk az 1921-ben írt *Nagy kópéből* mutat be egy részt.
A regény az író hasonmása, Rezeda Kázmér sorsának utolsó állomásai köré
szőtt történetek sorozata, azzal az igénnyel, hogy számot vessen ifjúkori
tevélygéseivel, a szép és keserű emlékekkel.

Ugyanakkor, amikor Rezeda Kázmér alakjában félreismerhetetlenül
önmagát rajzolja meg (egy helyütt még testsúlyuk és magasságuk is ponto-
san megegyezik), a legkülönbébb írói fogásokkal igyekszik rejtetni az önéletrajzi
jellegét. Keretes elbeszélést alkalmaz az *Őszi utazásokban*, itt pedig a hagyó-
mányos regény legrégebbiről ismert módszeréhez nyúl: maga az író szólítja
meg olvasóit: „Ne csodálkozzanak olvasóim, hogy Rezeda úr itt-ott oly
régies szavakban és képekben gondolkozott”.

Maga a téma rendkívül jó lehetőségeket nyújt azoknak az idősíkoknak al-
kalmazására, amelyek valamennyi Krúdy-regényre oly jellemzőek, s ame-
lyek az emlékezőtechnika következtében egymásba csúsznak, sokszor kibo-
gozhatatlan szövevényét alkotva a múlt, régebbi múlt és még régebbi múlt
történéseinek. Ezért is esett választásunk erre a regényre.

Rezeda Kázmér huszonöt éve lakott Pesten. Ez a huszonöt év pontosan
egybeesik Krúdy pesti tartózkodásával. Ez is egyike az önéletrajzi regény
külső jeleinek. Másrészt, a mesélés idejét és az ahhoz viszonyított múltbeli
síkokat segít nagyjából lokalizálni. Csak nagyjából, mert a világháború előtti
korszak és a húszas évek egybemosódnak. Ismét újabb idősíkot jelent az
elmúlt század vége, amelyben a mesélés idején negyvenhárom éves Rezeda
Kázmér a képzelet révén tesz nosztalgikus sétákat annak a Pestnek az
utcaín, ahol még boldognak érezhette magát.

Mint általában, Krúdy itt is szinte kizárólag a férfi és a nő kapcsolatán át

**önálló
prózadarabok
„a pesti vásár”**

múltba fordulás

**a második nagy
alkotói korszak**

utolsó évei

**Nagy kópé
Rezeda Kázmér**

idősíkok

**önéletrajz és
regény**

<i>férfi és nő kapcsolata</i>	érzékelteni saját helyét a világban, s maga a kor, a történelem csupán keretül szolgál a múlt emlékeinek felidézéséhez.
<i>narratív technika</i>	A regény egyes szám első személyű belső monológgal nyit: „Tegnap este tíz órakor érkeztem meg a gőzhajóval”, majd a narrátori harmadik személyű elbeszélés veszi át a szót a szót, bemutatva hősünket, aki „felejtani akarja a múltat”, ám nem tesz mást, mint ezt a múltat idézi. S ez a múltidézés pontosan a múlt feledésének jegyében történik. Felejtani kívánván csalódásainak múlt idejét, meg akarja idézni a huszonöt év előtti Pestet: „A múlt század gyönyörű és ábrándos Pestjét kutatta a Belváros szűk utcáiban”. De az idő megállításának vágyában ennél is tovább megy a múltban, a boltok mélyén azokat az órásokat kémleli, akik „ugyanúgy igazítják az órákat, mint a hatvan év előtti Pesten”. Hosszú lenne felsorolni azokat az időre történő utalásokat, amelyekkel hol a háború előtti, hol a századvégi Pestet idézi fel, az asszociációk szabad csapongásával keverve az idősíkokat.
<i>a múlt felidezésének módja</i>	Szemelvényünkben nyomon követhetjük ezt a jellegzetesen krúdys időkezelést. Az öreg Rezeda Kázmér elhatározza, hogy a város legszebb mulatóhelyén, az öreg „Fácán”-nál „végiggondol régi ifjúságán”.
<i>Pest a múlt század végén</i>	A múlt idézése itt könnyen megy, hisz a lányok „ugyanazon nyomokba léptek a kopott kövezeten, az erdei avaron, a kanyargó gyalogúton, amelyet egykor a nagymamák hagytak hátra”, a vak hegedűsök „ugyanazon nótákat vonták”, mint hajdanán.
<i>Krúdy-Rezeda Antónia szerepe</i>	Krúdy-Rezeda valamennyi volt szerelmének megidézője Antónia lesz, aki „ötven esztendeje járt a „Fácán”-ba majálisra”. Antónia az, akiről Rezeda úgy érzi, hogy már nagyon régen ismeri, hogy már anyját vagy nagyanyját is kísérgette. Antónia lesz az, aki elfelejtette Rezeda úr korát és tekintélyét, szerelmi kalandra invitálja. Ez a késői kaland lesz valamennyi régebbi szenvedélyének megidézője. Mert Rezeda úr félig behunyt szemei előtt felsorakoznak mindazok a szőke, barna és fekete „Antóniák”, akiknek csalfaságát ezúttal egyetlen személy metamorfózisai során újra meg újra átéli. Antónia, aki hol egy Engelbert, hol egy Balthazar nevű fiatalemberrel csalja meg az idős Rezeda Kázmért, alkalmat ad arra, hogy hősünk képzeletben felidézze előbb a szőke Antóniákat, akik megcsalták, s levonja a tanulságot: „Nem akarok többé meghalni szőke nő miatt, elég volt e macskacsalfaságú fajzataból”. De ugyanez lesz a barnák sorsa is: „Nem, többé nem kezdek ki barna nővel”. A módszer mindvégig azonos. Az idős Rezedát ifjú szerelme emlékezteti valamennyi régmúlt kalandjára, s Rezeda megvonja az általános tanulságot életről, nőkről, önmagáról.
<i>véleménye a nőkről</i>	„Úgy látszik, a nők nem változnak . . . vissza-visszajárnak megkínózni ugyanazon férfit” – vonja le a keserű tanulságot Rezeda. De nem csupán a férfi-nő kapcsolatról szólnak ezek az általánosító konklúziók. A nők természetéről is vallanak: „A nők, bármily fiatalok és tapasztalatlanok, mindent tudnak, amikor egy öreges, rajongó gavallért bemutatnak nekik . . .” A férfiak jellemvonásai is összegződnek: „– A férfiak sose áldozzák fel fehér asztalukat a legszellemesebb nő kedvéért sem.” Önmagáról is vall Krúdy-Rezeda, mégpedig több szinten. Egyrészt a narrátor mondja el jellemvonásait: „Rezeda úr néhanapján hitt az álmokban”. Vagy: „Rezeda úr régi ember
<i>vallomás önmagáról</i>	

volt . . .” Másszor Damasztiné jellemzi: „Ön akkor is azon férfiak fajtájához tartozott, akik szeretni csak kényelmesen, mezítláb tudnak”. De a legmélyebb s egyben Rezeda számára a legfájdalmasabb összegzés az ifjú Antónia szájából hangzik el, amikor a „megbízható, bátor férfiakat” szembeállítja a „szerelmi koldúsoknak” titulált Rezeda úrral. Benne van ezekben a sorokban a főhős (és Krúdy) minden keserűsége, nem kevés öniróniával vegyítve.

önirónia

AJÁNLOTT IRODALOM

KRÚDY GYULA

TÓBIÁS ÁRON: Krúdy világa. Franklin Nyomda, Budapest, 1964.

SZABÓ EDE: Krúdy Gyula alkotásai és vallomásai tükrében. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1970.

KRÚDY ZSUZSA: Apám, Szindbád. Magvető Kiadó, Budapest, 1975.

KOZMA GYULA: Krúdy Gyula postakocsiján. Dacia, Kolozsvár-Napoca, 1981.

FÜLÖP LÁSZLÓ: Közelítések Krúdyhoz. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1986.

CZÉRE BÉLA: Krúdy Gyula. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.

KRÚDY GYULA (1878–1933) Nyíregyházán született törvénytelen gyerek-ként. Apja kismemesi családból származó ügyvéd, aki csak nyolc gyermek születése után vette nőül egyszerű sorból származó élettársát, Csákányi Júliát. Gimnáziumi tanulmányait Szatmárnémetiben és a szepességi Podolinban végzi. 1892: visszatér Nyíregyházára, riportjai és novellái jelennek meg. 1895: leérettségizik. 1895–96: Debrecenben, majd Nagyváradon újságíró, írásai szinte minden lapban és folyóiratban megjelennek. 1896: Pestre költözik, 1897: megjelenik első novelláskötete, *Üres a fészek és egyéb történetek* címmel. 1899: feleségül veszi Spiegler Bella írónőt, házasságukból négy gyermek születik. 1915: szétválnak. 1919: házasságot köt a fiatal Váradi Zsuzsával. Bohém, polgári kötöttségektől mentes életet él, a pesti éjszaka legendás alakja, aki párbajairól, nőügyeiről híres. Nem csatlakozik az irodalmi élet egyik csoportjához sem. 1925 után egészsége megromlik, anyagi helyzete is egyre kilátástalanabb. 1928: megünneplik ötvenedik születésnapját; utána idegösszeomlást kap és kórházba kerül. 1931-től Óbudán él, nagy nyomorban és szinte teljesen elfeledettségben. 1930: megkapja a Rothmere-díjat, de ez már alig javít helyzetén. 1931: a kiadók felmondják életműszerződését. 1933-ban meghal.

Halála után néhány évre szinte teljesen kiesik az irodalmi köztudatból, majd csak a harmincas-negyvenes évek fordulóján fedezi fel újra a fiatalabb írógeneráció.

Hatalmas életművet hagyott maga után: eddig 86 regényről, mintegy 2380 elbeszélésről és 1780 újságcikkről, valamint 30 színműről van tudomásunk.

*Jelenetek a Szindbád című filmből (Krúdy Gyula)
A főszerepben Latinovits Zoltán*

